

РАЗВИТИЕ НА ИДЕЯТА ЗА ОСОБЕН ЗАЛОГ
В БЪЛГАРИЯ*Мария Илиева*EVOLUTION OF THE CONCEPTION
OF THE SPECIAL PLEDGE IN BULGARIA*Maria Ilieva*

Abstract: *The article presents the development of the special pledge in Bulgaria and the influence the Model law on secured transactions (MLST) drafted by the European Bank for Reconstruction and Development has in forming the basis of the national legislation regarding the pledge without transfer of pledged property. The article presents the general principles of the Law on Special Pledges and it highlights on the individual amendments of texts after the significant changes in the law adopted in 2016.*

Keywords: *securities, special pledges, Model law on secured transactions.*

Действащата нормативна уредба позволява залога без предаване на фактическата власт върху заложеното имущество на заложния кредитор, което създава възможност като обезпечения да бъдат предоставяни широк кръг имуществени права, в това число и невестествени, съвкупности от съществуващи и бъдещи вещи, както и комплекси от права задължения и фактически отношения, признати като самостоятелни обекти на правото.

В литературата се подчертава, че уредба, сходна със съвременния особен залог като родово понятие, съществува още в римското право¹, като особенният залог е разглеждан като третия етап в историческото развитие на реалните обезпечения², закономерно достигнат вследствие на развитието на идеята за учредяване на реално обезпечение без предаване на фактическата власт върху обекта на обезпечението. Нуждата от подобна уредба възниква както от необходимостта за рационализиране на оборота чрез спестяване на разходи и създаване на възможност за ползване на обекта

на обезпечението в стопанската и търговската дейност на залогодателя, така и от разширяването на обектите на обезпечение чрез включване в оборота на вземания, еднородни и разнородни съвкупности от права и задължения, в това число и акции и дружествени дялове.

В нашите изследвания посветени на темата, се поддържат две становища относно възникването на идеята за създаване на особен залога в Европа. Според едното съвременният особен залог произлиза от параграф 9 на Еднообразния търговски кодекс на САЩ (Uniform Commercial Code (UCC), публикуван през 1952 г., като концепцията е била доразвита чрез Закона модел за обезпечителните сделки (Model Law on Secured Transactions (MLST), изготвен от комисия към и по инициатива на Европейска банка за възстановяване и развитие и предложен през 1994 г.³, а според другото, което следва да се възприеме, особенният залог значително по-рано е бил широко използван като обезпечение в Англия и Уелс, както и в системите на държавите от Британ-

¹ Иванов, Д. Особенният залог в българското право, София, 2017, с. 17, виж Георгиев, Г. Историческо развитие на залога на търговско предприятие, сп. „Търговско право“, брой 4/2017 година, който подробно разглежда въпроса за възникването и развитието на залога на търговско предприятие.

² Георгиев, Г. Залогът на търговско предприятие, София, 2019, с. 8.

³ Иванов, Д. Цит. съч, с. 19.

ската общност⁴. Ролята на Закона модел, залегнал в основата на българския Закон за особените залози ще бъде разгледана по-нататък.

В литературата⁵ се поддържа, че първият по-сериозен текст у нас, позволяващ вещта, обект на залога да остане във фактическата власт на залогодателя е чл. 36, ал. 2 от Закона за банките и кредитното дело, обн., ДВ, бр. 25 от 27.03.1992 г., според който заложените вещи могат да останат на отговорно пазене в лицето даващо залога при специални условия уговорени с банката, но подобни текстове, макар и по отношение на конкретен субект или с оглед на определена категория вещи и съвкупности, са съществували в нашето законодателство значително по-рано. Независимо от това, действително, както приемат сочените автори⁶, след влизане в сила на Закона за банките и кредитното дело се разширява приложното поле на банковия залог без предаване на заложеното имущество, като това обезпечение вече е допустимо не само в полза на БНБ, но и в полза на всяка банка. Следва да се възприеме и поддържаното в литературата становище⁷, че чл. 36, ал. 3 от ЗБКД в редакцията си от ДВ бр. 25 от 27.03.1992 г., урежда два вида „непълнен“ (особен залог), а именно залог на стоки и материали в обработка и залог на стоки в оборот. Когато с договора за банков залог са уговорени специфични правила, различни от режима за залог на вещи, установен в ЗЗД, се прилагат правилата, уговорени между страните с договора, а режимът по ЗЗД относно залогът на вещи е приложим, доколкото липсва спе-

циална нормативна уредба за банковия залог и уговорки в сключения договор.⁸ Освен това в параграф 5 на преходните и заключителните разпоредби на закона е предвиден изключителен привилегирован ред на извънсъдебно събиране на вземанията на банката при посочените в текста условия.⁹

От влизането в сила на ЗИД ТЗ от 1996 г. до влизането в сила на Закона за особените залози от 01.04.1997 г. уредба на „непълния“ залог също така съществува и в чл. 312 от ТЗ, според който в случаи и по ред, определени със закон, залогодателят може да запази в свое държане заложената вещ. Проследявайки редакциите на чл. 36 от закона до нейната отмяна по силата на параграф 4, т. 1 от Закона за особените залози през 1997 г., се установява, че действително залогът по ЗБКД в най-голяма степен кореспондира със залога по ЗОЗ.

Въпреки това особените залози, които съществуват в Закона за банките и кредитното дело, както и в чл. 12 от Закона за стопанската дейност на чуждестранните лица и закрила на чуждестранните инвестиции¹⁰, не успяват по достатъчно добър начин в юридическо, а и в практическо отношение да създадат единна и систематизирана правна уредба на обезпеченията и да разрешат основните проблеми в българското законодателство. Действащите норми не осигуряват достатъчна гаранция на правата на кредиторите, които отпускат съответните заемни средства от една страна. От друга не насърчават кредитополучателите да кандидатстват за кредити, обезпечени в дос-

⁴ Георгиев, Г. Цит. съч., с. 6. Виж и Winship, Peter. An Historical Overview of UCC article 9, at Secured Transactions Law Reform. Principles, Policies and Practice, edited by Louise Gullifer and Orkun Akseli, Oxford, Hart Publishing, 2016, p. 21.

⁵ Виж Иванов, Д. Цит. съч., . 25.

⁶ Георгиев, Г. Цит. съч., с. 35.

⁷ Найденов, Б. Особени залози. С. Феня, 1997, с. 16.

⁸ Решение № 1418 от 11.07.1995 г. по гр. д. № 2390/1994 г. на V ГО на ВС, решение № 146 от 16.04.1996 г. по гр. д. № 791 /1995 г., ОСГК НА ВС; решение № 1524 от 27.10.1995 г. по гр. д. № 902/1995 г., V ГО на ВС, в което е посочено, че договорът за банков залог дерогира реалния характер на договора за залог, по аргумент от чл. 161 ЗЗД;

⁹ Решение № 1714 от 16.10.1995 г. по гр. д. № 2694/1994 г., V ГО на ВС, в което е прието, че искова защита е недопустима при наличие на специален ред за реализиране на вземането. Обратно определение № 98 от 12.02.1997 г. по ч. гр. д. № 1822/1996 г., V ГО на ВКС, което следва да се сподели.

¹⁰ Според който вземанията в левове и валута на чуждестранно лице могат да бъдат обезпечавани със залог или ипотека. Залогът е действителен и в случай, че заложената вещ е оставена при длъжника и се използва от него при условия, че има писмен договор с достоверна дата. За вписването на ипотека не е необходимо разрешение на държавен орган.

татъчна степен с имущество, което остава във фактическата власт на залогодателя, който да може да го използва в стопанската си дейност и да извлича ползните му в икономически аспект свойства и същевременно същото имущество да може лесно и евтино да се реализира в случай на неизпълнение на обезпеченото задължение. Залогът и ипотеката, уредени в нашето право безспорно изпълняват своите функции, но са съпроводени с разходи – при залога за поддържане и съхранение на заложеното имущество от страна на заложния кредитор, а при ипотеката най-вече във връзка с нейното учредяване. Именно тези фактори, както и нуждата от обезпеченост на банковите кредити при приемливи за кредитополучателя и банката условия водят до необходимостта от създаване на нови и модерни обезпечения.¹¹

По изложените съображения приемането на закон, който урежда специфичната и сложна материя на учредяване на залог без предаването на заложеното имущество, е изключително актуално в началото на 90-те години в България и същевременно е от голямо значение за развитието на пазарните отношения в страната. Изработването и приемането на единна правна уредба на този вид обезпечение е осъзнавано от вносителите на проектозакона като продължение на вече съществуваща традиция в правната ни уредба и същевременно една необходимост, наложена от нуждите на стопанския оборот и осигуряване и стимулиране на неговото развитие посредством отделен закон, регламентиращ особения залог изрично.¹²

В международен план нужда от укрепване на правната рамка, регулираща обезпеченията в страните от Централна и Източна Европа е констатирана още след създаването на Европейската банка през 1991 г. и е предмет на дискусия на кръгла маса на Първата годишна среща през 1992 г. в Будапеща, на която се установява, че повечето страни или не са имали правила за обезпечителните сделки изобщо или разчитат на остаряла уредба от докومنестическите режими. След срещата се поста-

вя началото на проекта за създаване на модел на закон за обезпечителните сделки, чийто пръв работен вариант е изработен и представен на втората годишна работна среща на банката, проведена през април 1993 г. в Лондон. На тази среща е проведена кръгла маса, водена от Консултативния съвет на проекта, на която проектът е подложен на обсъждания и след провеждане на консултации, както в региона, така и извън него, на Третата годишна среща на банката в Санкт Петербург през април 1994 г. е представен окончателният проект на Закона-модел. Както е посочено във въведението към Закона-модел, нуждата от бърз, ефективен и същевременно практичен принос на Европейската банка в материя от една страна и отчитане на различията в правните традиции на всяка държава от друга, налага предоставяне на помощ от страна на банката в полза на държавите не просто чрез консултации в областта, а чрез практическото изготвяне на нормите, които да позволят правилното разбиране на природата на правните институти в материята и същевременно да послужат при разработването на собствени национални закони. Поради това банката възприема решението за създаването на модел на закон, като целта на изготвения проект е не да бъде приет директно в правната система на всяка държава, а да създаде основата на националното законодателство, като комбинира внимателно формулиран и подробен правен текст с висока степен на гъвкавост, за да се даде възможност за адаптиране към местните обстоятелства с цел хармонизиране на законодателството в сферата на обезпеченията и предоставяне на насоки относно очакванията на международните инвеститори и кредитори. Законът-модел (MLST) е базиран на сравнителноправни проучвания и според съставителите му е повлиян от ред правни системи като при изготвянето му са съчетани подходите както на континенталната правна система, така и на common law. Използвани са широк кръг от нормативни източници и практика не само от страните в Централна, Източна

¹¹ Виж подробно **Конов, Т.** За някои „алтернативни обезпечения“ по банков кредити, сп. Търговско право, кн. 6/1995.

¹² Стенограми от пленарни заседания на Народното събрание, Двеста и шестнадесето заседание на 03.10.1996 г., гласуване на Законопроекта за особените залози на първо четене, достъпна на <<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/5/period/1997-1>>

и Западна Европа, но и от целия свят. Основната концепция на закона е, че кредиторът трябва да получи реална полза от учредяването на обезпечение, но не за сметка на лишаването на кредитополучателя от използването на активите, дадени като обезпечение или от свободата да разработва и управлява собствен бизнес. С оглед на това в модела са залегнали няколко принципни положения, които впоследствие са станали основа и на вътрешната нормативна уредба на страните, които са го възприели, а именно:

1) единство на обезпечението – *single security right (charge)*, при което разликите между отделните видове съществуващи обезпечения като залог на движими вещи, на вземания и ипотечи са слети в едно;

2) право на собственост – *right in property*, при което правото на залог по модела не създава само облигационно задължение или привилегия, а дава право на зложния кредитор да продаде в рамките на принудителното изпълнение обекта на обезпечението, като му осигурява привилегия за сметка на хирографарните кредитори в производство по несъстоятелност;

3) обезпечаване на кредити във връзка със стопанската дейност – законът се ограничава до създаване на уредба за обезпечаване на вземания във връзка със стопанската дейност на залогодателя, като приложното му поле може да бъде разширено и да обхване гражданскоправните и потребителските сделки в държавите, където съществуват съответните правила за потребителска защита;

4) минимални законови ограничения – на страните е предоставена максимална свобода да уредят съдържанието на правната връзка между тях;

5) гъвкаво понятие за обезпечено вземане и за зложено имущество – на страните по договора се предоставя голяма свобода при индивидуализиране както на обезпеченото вземане, така и на обезпечението, като и двете могат да бъдат индивидуално или родово определени, вече възникнали или бъдещи права

и да търпят промяна през време на действието на залога;

6) публично вписване в регистър – моделът работи с принципната позиция, че публичността като характеристика, присъща на правопораждащия реалните обезпечения юридически факт, гарантираща непротивопоставимостта на зложния кредитор на последващи правни промени в обезпечението¹³, следва да бъде осигурена чрез вписване на обезпечението в нарочен регистър;

7) широки права за принудително изпълнение – на зложния кредитор са предоставени широки, но ясно определени права да продаде зложеното имущество, които кореспондират на правото на всяка заинтересована страна да предяви иск пред съда за защита на претендираното право и за получаване на обезщетение за претърпените вреди от незаконосъобразно проведено принудително изпълнение. Интересите на правоимащите лица са защитени и чрез изготвянето на разпределение на получените суми от депозитар.

8) продажба на търговско предприятие – в случаите, при които обект на обезпечението е цялото търговско предприятие на длъжника, е предвидена възможност за неговата продажба като съвкупност;

9) процесуални разпоредби – включващи уредба на фигурата на управителя на залога и продължаване на правомощията на залогодателя да оперира със зложеното имущество.

В обобщение Законът-модел има за цел да се създаде единно консенсуално обезпечение, което е вещно право (*right in rem*)¹⁴, обобщено под най-общия и неутрален термин “*charge*”, което не само създава за залогодателя облигационно задължение, а дава на зложния кредитор право да продаде обезпечението и създава привилегия пред необезпечените кредитори в производство по несъстоятелност чрез въвеждане на гъвкаво понятие за обезпечен дълг и зложено имущество, публично вписване в регистър и създаване на широки правомощия за реализация на зложното право, в това число и чрез продажба от самия кредитор, в случай на неизпълнение.

¹³ Виж Кацарски, А. Юридически характеристики на реалните обезпечения, В: Сборник в памет на проф. Петко Венедиков, СУ, 2008, с. 138.

¹⁴ Виж Art. 1.1, Part 1 General provisions. Model Law on Secured Transactions (MLST).

Предложените със Закона-модел примерни решения целят именно осигуряване на практическа защита в случай на неплащане на дълга, доколкото съществуването или не на правни гаранции за събираемостта на вземанията могат да бъдат основна част от процеса на вземане на решение за инвестиции от страна както на местните, така и на чуждестранните инвеститори¹⁵.

Изложеното съвпада изцяло с целите на българската правна уредба на особените залози. Законът за особените залози е разработен на високо професионално равнище и според вносителите му би осигурил необходимата правна регламентация на особените залози, така че посочените горе цели да бъдат постигнати. Законът цели насърчаване на кредитирането в областта на стопанската сфера чрез модернизиране на правната уредба на залозите. Опростява процедурата за създаване на заложни права, дава възможност на длъжника да ползва вещите, върху които е учреден залог, позволява на длъжника да се разпорежда в определени случаи с обезпечението, например стокови наличности, при условията на обичайната търговска практика, осигурява бързо, евтино и относително пълно, а не частично удовлетворение на кредитора от направеното обезпечение. Значително се разширява и съществуващата до този момент в полза на банките по Закона за банките и кредитното дело възможност за извънсъдебно удовлетворяване на заложния кредитор от заложното благо без прякото му придобиване.

Специфичният характер на проекта налага разбирането, че систематизирането на материята в отделен закон ще даде възможност за по-ясна нормативна уредба и ще улесни внедряването на нормите в практиката, а приемането на отделен закон ще наложи единствено внасянето на конкретни изменения в

Закона за банките и кредитното дело и в Закона за стопанската дейност на чуждестранните лица и за закрила на чуждестранните инвестиции, като изменения в ЗЗД и ТЗ не се налагат, тъй като реалният залог и залогът върху вземанията се запазват, а същевременно със създаването на нов вид залог – „особен залог“ се обогатява системата от гражданскоправни способности за обезпечаване изпълнението на паричните вземания.¹⁶ Както е посочено в мотивите на законодателя към законопроекта целта на новият закон е да се обогати системата от гражданскоправни способности за обезпечаване изпълнението на парични вземания, но уреждането на особените залози чрез изменения и допълнения на действащи закони би затруднило точното прилагане на разпоредбите на закона. Поради тази причина материята е уредена в пълнота с приемането на единен Закон за особените залози.¹⁷ Последният е резултат именно от опита на българския законодател да бъде решен въпросът за обезпечението на задълженията, който от своя страна е пряко свързан с риска и събираемостта на вземанията¹⁸, като при изготвянето му е възприет подхода за преодоляване на поставените проблеми, залегнал в Закона-модел.

Законът за особените залози, обнародван в ДВ бр. 100 от 22.11.1996 г., в сила от 01.04.1997 г., въвежда общи правила за особените залози за всички субекти, които имат качеството на търговец по смисъла на ТЗ, в това число и за банките. Както беше изложено по-горе, обосновано в литературата¹⁹ се приема, че институтът на особения залог в българското право в неговия съвременен вид е въведен именно с този нормативен акт. В литературата²⁰ ЗОЗ се разглежда като защитен и надзорен закон, целящ осигуряване на защита срещу т. нар кредитен риск чрез получаване на кредитно обезпечение, което е реално и доста-

¹⁵ Виж Model Law on Secured Transactions [EBRD – Publications], Introduction., <<https://www.ebrd.com/news/publications/guides/model-law-on-secured-transactions.html>>

¹⁶ Виж Стенограми от пленарни заседания на Народното събрание, Двеста и шестнадесето заседание на 03.10.1996 г., гласуване на Законопроекта за особените залози на първо четене, достъпна на <<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/5/period/1997-1>>

¹⁷ **Найденев, Б.**, Цит. съч., с. 61; **Георгиев, Г.** Цит. съч., с. 36.

¹⁸ **Найденев, Б.** Цит. съч., с. 9.

¹⁹ **Георгиев, Г.** Цит. съч., с. 36; в този смисъл и **Иванов, Д.** Цит. съч., с. 26.

²⁰ **Найденев, Б.** Цит. съч., с. 11.

тъчно по смисъла на параграф 1, т. 4 от ДР на Наредба № 9 от 31.05.1993 г. за класифициране на кредитите и образуване на задължителните специални резерви (законови провизии) от банките, отм., ДВ, бр. 73 от 29.08.1997 г., в сила от 01.10.1997 г. С него се дава правната уредба на нов вид обезпечение, за означението на което е възприет терминът „особен“ залог, тъй като за неговата действителност не е необходимо да се предава държането на заложеното имущество. За разлика от законния залог по търговското право и законната ипотека по ЗЗД, която може да възникне и от едностранно волеизявление на обезпечения кредитор, особенният залог възниква само по силата на сключен договор, но не и по силата на закона. Учредява се чрез договор в писмена форма или в писмена форма с нотариална заверка на подписите, в предвидените случаи. Формата се отнасят и за изменения и допълнения на договора. Това правило първоначално се извлича от общата разпоредба на чл. 293, ал. 6 от ТЗ, а впоследствие е включено и в чл. 2, ал. 3, изр. първо от ЗОЗ, според който изискването за форма по ал. 2 се отнасят и при изменение и допълнение на договора за особен залог, както и за всяко съгласие на заложния кредитор, което се дава в писмена форма с нотариална заверка на подписа.

Противопоставимостта спрямо третите лице е осигурена чрез вписването на залога в Централния регистър за особените залози. Вписването на договора за особен залог има за цел не само да даде гласност на учредения залог, но и да го направи противопоставим на третите лица, поради което *de lege lata* вписването е елемент от фактическия състав по учредяване на залога и има конститутивно действие.²¹

В закона изчерпателно са посочени лицата, които могат да имат качеството на залогодател (търговец или лице по чл. 2 от ТЗ). Изчерпателното изброяване е обусловено от разбирането, че особенният залог следва да се прилага преди всичко при обезпечаване на задължения, възникнали при или във връзка с

извършването на стопанска дейност, тъй като в стопанския оборот залогодателят следва да може да използва заложеното имущество по неговото предназначение, а за заложния кредитор държането, ведно със следващите го разноси по съхраняването и опазването на заложеното имущество, са в тежест.²² С изменението на текста последователно законодателят разширява кръга на лицата, които могат да имат качеството на залогодател. Понастоящем ограничението по чл. 3, ал. 1 не се прилага по отношение на юридически лица с членове лицата по чл. 2 от ТЗ, съпруга на лице, регистрирано като едноличен търговец, съответно съпруга на лицето по чл. 2 от ТЗ, общини, които обезпечават общински дълг, поет при условията и по реда на Закона за общинския дълг, Фонда за гарантиране на влоговете в банките, когато обезпечават ползваните от него заеми, юридически лица с нестопанска цел, които извършват стопанска дейност – относно извършваната от тях стопанска дейност. Закономерно с оглед обекта на залога, ограничението по чл. 3, ал. 1 не се прилага и при залог на безналични ценни книжа и дялове в колективни инвестиционни схеми, дружествени дялове от събирателни и командитни дружества, командитни дружества с акции и дружества с ограничена отговорност, както и по отношение на авторски права и патенти.

В синхрон с предложенията на Закона-модел, обект на особен залог, за разлика от реалния залог по ЗЗД и ТЗ, могат да бъдат широк кръг имуществени права. В обхвата на имуществото, което може да бъде заложено по реда на ЗОЗ са включени нови обекти, учредяването на залог върху които с оглед съществуващата правна уредба до приемането на ЗОЗ или е било невъзможно или силно затруднено. Имуществото, което може да бъде заложено по закона е само изрично посоченото в чл. 4, ал. 1. Съгласно чл. 4, ал. 1, т. 1–8 от ЗОЗ могат да се залагат движими вещи с изключение на кораби и въздухоплавателни средства; машини и съоръжения; вземания, безналични ценни книжа и дялове на колективни инвестиционни

²¹ Обезпеченията в материалното и в процесуалното право. Приложен коментар, ИК „Труд и право“, София, 2018 г., с. 498. До изменението на чл. 2, ал. 1 от закона с ДВ., бр. 105 от 2016 г. вписването беше предвидено като оповестително.

²² **Калайджиев, А.** Облигационно право – обща част, шесто издание, Сиби, 2013, ст. 630.

схеми; дружествени дялове от събирателни и командитни дружества, командитни дружества с акции или дружества с ограничена отговорност; права върху патенти за изобретения и полезни модели, регистрирани марки, промишлени дизайни, топологии на интегрални схеми и сертификати за сортове растения и породи животни; търговски предприятия, селскостопанска продукция, суровини, стоки и материали и съвкупности от вземания, от машини и съоръжения, от стоки или материали и от безналични ценни книжа, както и дялове на колективни инвестиционни схеми. Според разпоредбата на чл. 4, ал. 2, заложеното имущество може да е и родово определено или бъдещо. Бъдеща реколта може да се залага или от текущата, или от следващата стопанска година. Заложеното имущество не се предава в държане на зложния кредитор. Това дава възможност на зложния длъжник да си служи с него като го използва в стопанската си дейност при ограничения на ползването, произтичащи от чл. 8, ал. 1 от ЗОЗ и същевременно спестява на кредитора разходи по неговото съхранение и поддръжка.

Разширен е обемът на обезпеченото вземане, което може да е индивидуално или родово определено, както и условно или бъдещо. Залогът обезпечава и всички лихви и неустойки върху вземането.

Зложното право има абсолютен характер, в основата на който стои идеята за неговата противопоставимост на всички трети лица, придобиващи права след учредяването на залога, която се постига чрез публичността на залога и зложните права с вписването на залога в съответния публичен регистър. Изключение от правилото, че залогът следва вещта, е предвидено в чл. 7 от ЗОЗ, според който ако трето лице придобие права върху зложното имущество по сделки, извършени от прехвърлителя в кръга на обикновената му дейност по занятие, залогът се погасява. В останалите случаи лицето придобива зложното имущество, обременено със залога и има положение на залогодател. На основание чл. 10, ал. 5 от ЗОЗ зложният кредитор може да впише по всяко време залога и срещу приобретателя на зложното имущество, освен ако залогът не е погасен по реда на чл. 7. След вписване на пристъпване към изпълнение, залогодателят

не може да се разпорежда със зложното имущество, а ако такива сделки са извършени, те не могат да се противопоставят на зложния кредитор и присъединените кредитори. След приемане на тази редакция отпада значението на получаване на съобщението за вписано пристъпване към изпълнение. Запазен е принципът поредността на особените залози върху едно и също имущество да се определя от поредността на вписването им, а когато законът предвижда вписване в друг регистър – от момента на това вписване.

Специално правило е установено за реда на залога при съвкупност. Кредиторът, получил в залог една вещь или едно право, което впоследствие е включено в съвкупност, има право да се удовлетвори преди кредитора, който е вписал по-рано залог върху съвкупността. Условието е залогът да бъде вписан в 14-дневен срок от сключването му. В противен случай правото на предпочтително удовлетворение се погасява. Определен е и редът на вземането, обезпечено с особен залог, като то има същата привилегия, установена в Закона за задълженията и договорите, Търговския закон и по Закона за банковата несъстоятелност за реалния залог, когато изпълнението е насочено върху зложното имущество. В случаите на чл. 10, т. 1 и 2 от ЗОЗ, когато изпълнението е насочено върху заместващата облага или насрещната престация, счита се, че то има специална привилегия, както ако върху тях е имало учреден залог. Вземането се удовлетворява с първа поред обща привилегия от цялото имущество на залогодателя, когато зложното имущество не може да бъде отделено от останалото имущество.

Със закона е предвидено създаването на специален Централен регистър за особените залози. Уредено е неговото устройство, процедурата по вписването и съдържанието на регистъра, а впоследствие уредбата му е усъвършенствана с измененията в Закона за особените залози с бр. 105 от 2016 г. – ДВ, бр. 102 от 2019 г., в сила от 31.12.2019 г. Съгласно чл. 24 от ЗОЗ, считано от 01.01.2020 г. регистърът е публичен и всеки може да иска и да извършва справки и удостоверение за липса за наличието на вписано обстоятелство и за документите, въз основа на които са извършени вписванията. Всеки има право на достъп до електронната

база данни на ЦРОЗ и до електронния образ на документите, въз основа на които са извършвани вписванията и заличаванията. Вписванията в ЦРОЗ се извършват от длъжностни лица по вписванията, които се назначават при условията и по реда на чл. 20 от Закона за търговския регистър. Отказите за вписване и заличаване подлежат на обжалване пред окръжния съд по „местоживеенето“²³, съответно по седалището на заявителя, в 7-дневен срок от връчването му.

Според чл. 10, ал. 2 от ЗОЗ заложният кредитор може да се удовлетвори по реда на закона като само продаде заложеното имущество или проведе изпълнение по реда на ГПК. Образуването на изпълнително производство по ГПК по молба на заложния кредитор става въз основа на извлечение от съответния регистър за вписано пристъпване към изпълнение, което извлечение е признато за пряко изпълнително основание. Заложният кредитор е присъединен вискател по право в изпълнителното производство по ГПК и ДОПК, в които изпълнението е насочено върху заложеното имущество. Когато за залогодателят е открито производство по несъстоятелност, преди да е вписано пристъпване към изпълнение, заложният кредитор се удовлетворява в рамките на производството несъстоятелност.

В глава седма са разработени правилата за изпълнението върху заложеното имущество, в рамките на специално уредено производство, в което участието на орган на принудителното изпълнение е ограничено до изрично предвидените случаи, като същевременно е предвидено участието на депозитар, който да отговаря на изискванията, предвидени в чл. 38 от ЗОЗ. Според въведения с изменението от ДВ, бр. 105 от 2016 г. чл. 32а, ал. 1, заложеното имущество, върху което е насочено изпълнение по реда на ГПК или ДОПК преди вписване на пристъпване към изпълнение по реда на ЗОЗ, се продава от съдебния изпълнител или пуб-

личния изпълнител. Насочването на изпълнение по реда на ГПК или ДОПК по отношение на заложеното имущество не спира изпълнението. Не спира изпълнението и откриването на производство по несъстоятелност за залогодателя, а на основание чл. 43, ал. 2 от ЗОЗ синдикът предава заложеното имущество на заложния кредитор за изпълнение по чл. 32, когато установи на вписани особени залози. Ако заложеното имущество или част от него не се намери у залогодателя, кредиторът се удовлетворява в рамките на производство по несъстоятелност, т.е. дори и в този случай правата на заложния кредитор са защитени преимуствено.

С оглед спецификата изпълнението върху ценна книга и дял от търговско дружество в чл. 44 и чл. 45 от ЗОЗ са предвидени изключения от общите правила, които уреждат реализацията на обезпеченията. Отделно в глава десета е разработено и изпълнението върху търговско предприятие.

От всичко изложено е видно същественото влияние²⁴ и на места пълното сходство на нормите на българския ЗОЗ с предложените с Закона-модел разрешения в материята. Със Закона за особените залози се създава цялостен правен режим на залог на различни видове имущество, който превъзхожда съществуващите възможности за залог без предаване на заложеното имущество, не само заради разширяване на предметния обхват на заложеното имущество, но и заради въвеждането на единна концепция за обезпечение, предназначено да обслужва развиващия се стопански оборот²⁵. Независимо, че идеята за създаване на единно обезпечително право върху всички обекти „charge“, резултат от сливане на традиционните обезпечения – залози и ипотeki, залегнала в Закона-модел, не е проведена в българската правна уредба, тъй като у нас съществува както правна уредба на реалните залози,

²³ Тук следва да се отбележи, че процесуалния закон не предвижда подсъдност по местоживеене, а борави с понятия като постоянен и настоящ адрес на физическото лице съгласно Закон за гражданската регистрация.

²⁴ Конов, Т. Какви са правата на заложния кредитор срещу невписан като залогодател приобретател на заложеното имущество и основание ли е извършената от заложния кредитор продажба на включени в заложеното търговско предприятие за заличаване на вписаните върху него ипотeki и възбрани, – *Търговско право*, кн. 4/2015, с. 36.

²⁵ Георгиев, Г. Цит. съч., с. 37.

така и традиция в областта на ипотеките, може да се обобщи²⁶, че с приемането на Закона за особените залози кръгът на имуществото и на правата и съвкупности от права и фактически отношения, които могат да служат за обезпечение, е значително разширен, а правният режим за това е унифициран в достатъчна степен.

БИБЛИОГРАФИЯ

Георгиев, Г. Историческо развитие на залога на търговско предприятие. *Търговско право*, брой 4/2017. // **Georgiev, G.** Istoricheskoto razvitiie kd zaloga v targovskoto predpriyitie. *Targovsko pravo*, broj 4/2017.

Георгиев, Г. Залогът на търговско предприятие. София, 2019. // **Georgiev, G.** Zalogat na targovskoto predpriyitie. Sofia, 2019.

Иванов, Д. Особеният залог в българското право. София, 2017. // **Ivanov, I.** Obosobeniyat zalog v balgarskoto pravo. Sofia, 2017.

Калайджиев, А. Облигационно право. Обща част, 6-о изд. София: Сиби, 2013. // **Kalaydzhiev, A.** Obligatsionno pravo. Obshta tsast, 6-o izd. Sofia: Sibi, 2013.

Кацарски, А. Юридически характеристики на реалните обезпечения. *Сборник в памет на проф. Петко Венедиков*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2008. // **Katsarski, A.** Yuridicheski harakteristiki na realnite obezpechenia. *Sbornik v pamet na prof. Petko Venedikov*, Sofia& UI “Sv. Kl. Ohridski” 2008.

Конов, Т. За някои „алтернативни обезпечения“ по банкови кредити. *Търговско право*, кн. 6/1995. // **Konov, T.** Za nyakoi „alternativni obezpe-

chenia“ po bankovi krediti, – *Targovsko pravo*, кн. 6/1995.

Конов, Т. Какви са правата на заложния кредитор срещу невписан като залогодател приобретател на заложеното имущество и основание ли е извършената от заложния кредитор продажба на включени в заложеното търговско предприятие за заличаване на вписаните възрху него ипотеки и възбрани. *Търговско право*, кн. 4/2015. // **Konov, T.** Kakvi sa pravata na zalozhenia kreditor srestu nevpisan kato zalogodatel priobretatel ma zalozhenoto imustestvo i osnovanie li e izvarshenata ot salozhnia kreditor prodazhba na vkluyucheni v zalozhenoto targovsko predpriyitie za zalichavane na vpisanite vazhu nego ipoteki i vazbrani. *Targovsko pravo*, кн. 4/2015.

Найденев, Б. Особени залози. София: Фенекс, 1997. // **Naydenov, B.** Osobeni zalozhi. Sofia: Feneia, 1997.

Найденев, Б. Закон за особените залози – коментар на измененията и допълненията. *Обществото и право*, 3,4,5/2017. // **Naydenov, B.** Zakon za osobenite zalozhi – komentar na izmeneniya i dopalneniyata. *Obshtestvo i pravo*, 3, 4, 5/2017.

Обезпеченията в материалното и в процесуалното право. Приложен коментар, София: ИК „Труд и право“, 2018. // *Obezpecheniyata v materiylnoto i v protsesualnoto pravo*. Prilozhen komentar, Sofia: IK „Trud i pravo“, 2018

Winship, P. An Historical Overview of UCC article 9, at Secured Transactions Law Reform. Principles, Policies and Practice, edited by Louise Gullifer and Orkun Akseli, Oxford, Hart Publishing, 2016.

UNCITRAL. UNCITRAL Model Law on Secured Transactions, Guide to Enactment. United Nations, Vienna, 2017.

²⁶ **Конов, Т.** Цит. съч., с. 36; **Георгиев, Г.** Цит. съч., с. 39.